مدیریت شهری
شماره ۲۹، بهار و تابستان ۱۳۹۱
No.29 Spring & Summer
۹۱-۱۱۴
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۵/۱۸ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۰/۱۲/۲۳

راهبردهای ساختار نهادی- مدیریتی شهر با رویکرد توسعه پایدار شهری؛ مطالعه موردی: شهر کرج

علی فیروزبخت* - دکترای جغرافیا و برنامه ریزی شهری و مدیر طرح برنامه شهرداری کرج، کرج، ایران.
ولی اله ربیعی فر - دانشجوی کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.

چکیده
در نظام سرمایه داری معاصر، شهر به عنوان مکان مناسب و شهرنشینی به عنوان شیوه مطلوب زیست در آن به شمار می‌آید. رسوخ و نفوذ فرهنگ سرمایه‌داری در جهان سوم از جمله ایران موجب تمرکز شهری ناهمگون و رشد شتابان جمعیت شهری در اثر مهاجرت گسترده روستا - شهری است. امروزه شهرکرج با مسائل نهادی - مدیریتی عدیده‌ای از جمله، ضعف سازمان‌های اجرایی و نظارتی در مسائل شهری، برخورد گزینشی، مدیریت شهری در خدمات رسانی به ساکنان محلات، فقدان ابزار و اطلاعات و اسناد کارآمد تصمیم گیری در شهر کرج و عدم ثبات در مدیریت شهری موجب پیچیده‌تر شدن مسائل شهری شده است. در این مقاله وضعیت نهادی - مدیریتی شهرکرج با استفاده تکنیک SWOT مورد ارزیابی قرار گرفته است. و با توجه به یافته‌های تحقیق، از قوتها و فرصتهای به دست آمده به درستی در جهت غلبه بر ضعفها و تهدیدات استفاده نشده است و ضعفها بر قوتها و تهدیدات بر فرصتها غالب می‌باشند. و نوع استراتژی، استراتژی تنوعی (اقتضایی) را نشان می‌دهد و در پایان راهبردها بر اساس ماتریس QSPM اولویت بندی و پیشنهاد گردیده است.
واژگان کلیدی: راهبرد، ساختار نهادی- مدیریتی، توسعه پایدار شهری، شهرکرج.

Strategies of Institutional structure - management City with approach urban sustainable development (Case Study: City of Karaj)

Abstract:
In contemporary capitalism, the city as an appropriate location and urbanization as a way favorable to the environment is considered. Penetrate and influence the culture of capitalism in the Third World, including Iran Heterogeneous urban concentration caused rapid urban population growth and massive migration of rural–urban .Today the city of Karaj, institutional-managerial numerous issues, including, Weak administrative and regulatory agencies on urban issues, Selective management of urban services to residents of the neighborhood, The lack of efficient decision-making tools and information and documents in the city of Karaj and Instability in the urban management, urban issues are becoming more complex. In this paper, Institutional structure - management the city Karaj of using SWOT techniques have been evaluated. And according to research findings, strengths and opportunities of properly obtained in order to overcome weaknesses and threats are not used. The strengths weaknesses and Threats on the opportunities are dominant. And type of strategy, (contingency) diversity strategies will show. And in the end priorities QSPM matrix based on strategies and is suggested.
Keywords: strategy, Institutional structure - management, urban sustainable development, Karaj city

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۳۶۰۷۳۷۷-۰۹۱۲، رایانامه: ali.firouzbakht@yahoo.com

مقدمه

توسعه پایدار و توسعه پایدار شهری طی دهه‌های اخیر به تدریج به پارادایم نوین و مسلطی در ادبیات نظری و علمی رایج در باب توسعه و برنامه ریزی شهری تبدیل شده است. این پارادیم اگرچه ناظر به برداشت‌ها و تفسیرهای گوناگون می‌باشد، اما در مجموع بر پایداری و استمرار توسعه برای همگان و نسلهای آینده طی زمان و بر همه جانبه نگری ابعاد پیچیده اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی فرآیند توسعه در سطح یک کشور یا شهر تاکید دارد. توسعه سریع شهری، در چند دهه معاصر از ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و غیره زندگی بشر را تحت تاثیر قرار داده است. مطرح شدن توسعه پایدار، به عنوان شعار اصلی هزاره سوم نیز ناشی از اثرات شهرها برگستره زیست‌کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است. ویژگی‌های جوامع شهری امروز سبب ناپایداری انسان‌ها و محیط زیست (محیط طبیعی و محیط مصنوع) گردیده است. مشکلی که امروزه در پیش روی برنامه ریزان شهری قرار دارد، چگونگی اعمال سیاستها و بـــرنامه‌های پایدار شهری و ترسیم جلوه‌های این پایداری در شهرهاست. نیل به چنین شرایطی، نیازمند جهت دادن به هدفها و برنامه‌های اجرایی، اصلاح وضعیت ساختارها و مدیریتهای مرتبط در اداره امور شهرهاست. به تعبیر دیگر، سطح قابل قبول و بالای رشد اقتصادی و اشتغال، پیشرفت اجتماعی و حفاظت از محیط شهری جنبه‌های دیگر پایداری شهری را تشکیل می‌دهد. پایداری شهری، یک برنامه پیشرفت اجتماعی است‌که می‌کوشد نیازهای ساکنان شهرها را بشناسد، از منابع محیطی حفاظت‌کند و منابع اقتصادی و اجتماعی حاصل از آن را درکلیه سطوح شهری تعمیم دهد. با رشد سریع جمعیت جهان و تمرکز آن در شهرها، مفهوم توسعه پایدار شهری به عنوان مولفه اساسی تاثیرگذار بر چشم انداز بلند مدت جوامع انسانی مطرح گردید.

شهرنشینی یا شهری شدن پایدار، آنچنان شهری شدنی است‌که از یک سو، امکان زندگی مطابق باکرامت انسانی را در شهرهای موجود وآینده برای نسلهایی که از پی یکدیگر می‌آیند، فراهم می‌کند و از سوی دیگر، با ملاحظات زیست محیطی همساز و دوستدار محیط زیست است. شهر به عنوان یک منبع توسعه مطرح است و جایگاه مدیریت شهری در روند توسعه شهر و بهبود سکونتگاه‌های شهری نقش بسیار مهم و تعیین کننده دارد. از دیدگاه دیگر، می‌توان مدیریت شهری را در مسیر یک توسعه قانونمند و پایدار مورد توجه قرار داد. این مورد، بیشتر از این جهت اهمیت داردکه نحوه مدیریت بر جریان مطلوب زندگی شهری، می‌تواند در بهبود سکونتگاه‌های انسانی و پایداری توسعه شهری، مهمترین نقش را ایفاکند.

مواد و روشها

پیدایش انقلاب صنعتی، افزایش سطح زندگی، ابداع اتومبیل و پیشرفت تکنولوژی حمل و نقل موجب رشد بیش از اندازه شهرها پس از جنگ جهانی شده است؛ به گونه ای‌که مشکلات زیست محیطی، آلودگی، ترافیک، فقر، بد مسکنی و غیره در شهرها شده است. در دهه ۱۹۹۰ در واکنش به این مسائل نظریه توسعه پایدار شکل گرفت (زیاری، ۱۳۸۸، ص ۴۴۰). در نظام سرمایه داری معاصر، شهر به عنوان مکان مناسب و شهرنشینی به عنوان شیوه مطلوب زیست در آن به شمار می‌آید. رسوخ و نفوذ فرهنگ سرمایه‌داری در جهان سوم از جمله ایران گرایش به صنعتی شدن را بدنبال داشت و صنعت مونتاژ و وابسته به عنوان نماد بارز آن عوارض و ضایعات جبران‌ناپذیری را در ساختار اقتصادی ـ اجتماعی جامعه ایران به جای گذاشت‌که از جمله پیامدهای آن تمرکز شهری ناهمگون و رشد شتابان جمعیت شهری در اثر مهاجرت گسترده روستا ـ شهری است؛ روندی که در حقیقت موجب انتقال جمعیت عمدتاً فقیر به شهرها می‌گردد. بطورکلی دگرگونیهای مدیریتی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در سده‌ی اخیر باعث تحولاتی در شهرنشینی کشور شده است. اثرات این دگرگونیها در تحول شکل کالبدی و توسعه فضایی شهرها تبلور یافته‌که پیامد مناسبی را در شهرهای‌کشور نداشته است (رهنمایی، ۱۳۷۹، ص ۷).

شهرکرج نیز از یکسو بنا به موقعیت مکانی خاص خویش یعنی قرارگیری در مسیر شاهراه ارتباطی غرب کشور و مجاورت شهر تهران و نیز استعدادهای محیطی فوق‌العاده‌اش و داشتن کارخانه‌ها و مناطق صنعتی و از

سوی دیگر به دلیل روند شهرنشینی شتابان در سطح کشور، تغییر الگوی مصرف جامعه و توسعه برونزای کشور، مورد هجوم گسترده مهاجرین از شهرها و روستاهای اطراف قرارگرفت‌که پیامد ملموس این هجوم ایجاد بحران شهری و درپی آن شکل‌گیری و گسترش محلات حاشیه‌نشین، فقیرنشین در گوشه و کنار شهر است، که بر ناپایداری شهر دامن زده است. امروزه شهر کرج با مسائل نهادی- مدیریتی عدیده‌ای از جمله، ضعف سازمان‌های اجرایی و نظارتی در مسائل شهری، برخورد گزینشی، مدیریت شهری در خدمات رسانی به ساکنان محلات، فقدان ابزار و اطلاعات واسناد کارآمد تصمیم گیری در شهرکرج، غلبه تفکر «سود جویانه» و مقطعی به جای تفکر «توسعه اجتماعی» بلند مدت و آینده نگر و عدم ثبات در مدیریت شهری موجب پیچیده‌تر شدن مسائل شهری شده است. هدف از این تحقیق، شناسایی و تبیین نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدات ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج و ارائه راهبردهای استراتژیکی در تبدیل ضعفها به قوتها و تهدیدها به فرصتها در احیای ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج می‌باشد.

به طورکلی روش تحقیق چگونگی جستجوی حقایق یا شیوه‌های مشخص جهت کشف ارتباط پدیده‌ها و درک اصول یا قوانین آنها می‌باشد. رویکرد حاکم بر فضای تحقیق کیفی وکمی و نوع تحقیق کاربردی است. روش تحقیق توصیفی- تحلیلی بوده و گردآوری اطلاعات مورد نیاز پژوهش از طریق مطالعات دقیق کتابخانه ای و استفاده از اسناد و مدارک، و همینطور مطالعات و عملیات میدانی و مشاهده مسقیم جهت ثبت اطلاعات می‌باشد. در این مورد مطالعات جامعی در خصوص ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج انجام و سپس برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از تکنیک SWOT بهره گرفته شده است. برای این منظور محیط داخلی و محیط خارجی شهرکرج مورد مطالعه قرارگردید و سپس جهت تکمیل اطلاعات بدست آمده به وسیله پرسشنامه با جامعه آماری تعداد ۲۵ نفر از بین مدیران فعلی شهری، محققین و متخصصین شهری برای وزن دهی و امتیاز دهی وضع موجود برای تمام عوامل داخلی (نقاط ضعف و قوت) و عوامل خارجی (تهدیدات و فرصت ها) مورد استفاده قرارگرفته است. در واقع روش تجزیه و تحلیل مدل مذکور در چهار مرحله به صورت سلسله مراتبی انجام‌گرفته است.

۱- «ارزیابی عوامل استراتژیک درونی و بیرونی ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج» کلیه عوامل درونی و بیرونی ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج مورد ارزیابی قرار گرفته و عوامل مهم و با اهمیت شناسایی شده و تعیین اولویت شده‌اند. برای ارزیابی عوامل استراتژیک درونی و بیرونی از ماتریسهای IFE و EFE استفاده شده است.

الف ــ ماتریس ارزیابی عوامل درونی یا داخلی (IFE)

این ماتریس ابزاری جهت بررسی عوامل داخلی می‌باشد. بدین ترتیب که نقاط قوت و ضعف ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج شناسایی و در ستونهای مربوطه قرار داده شده‌اند. پس از شناسایی عوامل داخلی و نقاط قوت و ضعف به هرکدام از عوامل یک ضریب وزنی بین صفر (بی اهمیت) تا یک (بسیار مهم) اختصاص داده شده و از نرمالیزه‌کردن برای وزن دهی استفاده شده، که در این صورت جمع ضرایب وزنی اختصاص داده شده باید مساوی یک باشد. برای تعیین وزن هر یک از عوامل و تصمیم گیری پیرامون عوامل با اهمیت بالا یا پایین از نظرات صاحبنظران و کارشناسان استفاده و سپس وزن عوامل را بین صفر تا یک نرمالیزه شده است. و همینطور برای نرمالیزه نمودن می‌توان از تابع نرمال نیز استفاده نمودکه وضع موجود هر عامل را با امتیازی بین ۱ تا ۵ با توجه به معیارهای زیر تعیین نموده‌که به آن «امتیاز وضع موجود» گفته می‌شود.

بسیار خوب = ۵ بالاتر از متوسط = ۴

متوسط = ۳ پایین‌تر از متوسط = ۲ ضعیف (بد) = ۱

توجه به این نکته در تهیه ماتریس IFE بسیار حائز اهمیت می‌باشد که امتیازات بر اساس وضع موجود فعالیت‌ها و محیط حاکم بر آن تعیین شده و وزن‌ها بر اساس درجه اهمیت هر یک از عوامل مورد بررسی قرار گرفته و تعیین شده‌اند. سپس امتیاز وزن دار هر عامل را محاسبه‌کرده، برای این منظور امتیاز هر ردیف از عوامل درونی را در وزن نرمالیزه شده آن ضرب نموده و در یک

ستون جدید درج شده‌اند و در نهایت جمع امتیازات وزن دار محاسبه شده‌که حداقل آن ۱ و حداکثر آن ۵ می‌باشد و میانگین آن ۳ خواهد بود. اگر نمره نهایی ماتریس IFE در راهبردهای نظارتی کمتر از ۳ باشد؛ یعنی راهبرد مورد نظر ازنظر عوامل داخلی روی هم رفته دچار ضعف می‌باشد و اگر نمره نهایی IFE بیشتر از ۳ باشد بیانگر این است‌که از نظر عوامل درونی مجموعاً راهبرد دارای قوت است. در این ماتریس همچنین ستونی به نام توضیحات وجود دارد که در آن علت انتخاب عامل توضیح داده شده و وضعیت آن به‌گونه ای تشریح می‌شودکه امتیاز و وزن را توجیه نماید.

ب ــ ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی و خارجی (EFE)

مراحل تهیه ماتریس EFE نیز همانند ماتریس IFE بوده با این تفاوت‌که به جای عوامل استراتژیک داخلی عبارت خارجی و به جای به ترتیب آورده شده و مراحل کار عیناً مانند ماتریس قبل عمل شده است.

۲- نحوه تعیین نوع استراتژی‌ها بر روی محور مختصات

بر اساس امتیاز وضع موجود برای نقاط قوت و فرصت بدترین عدد (۱) و بهترین عدد (۵) و همینطور برای نقاط ضعف و تهدید بدترین عدد (۵-) و بهترین عدد (۱-) داده شده است و سپس بر ضریب وزنی که بر اساس میزان اهمیت داده می‌شود ضرب شده است. در آخر تمام نقاط قوت، ضعف و فرصتها، تهدیدها به صورت جداگانه جمع شده است و بعد نمره‌های روی محور Xهاکه شامل نمره نهایی نقاط قوت، ضعف می‌شوند با هم جمع شده است و سپس نمره‌های روی محور Yهاکه شامل نمره نهایی فرصتها، تهدیدها می‌شوند با هم جمع شده است.

۳- تدوین راهبردهای استراتژیکی چهارگانه SWOT

از مقایسه نقاط قوت، ضعف، تهدید و فرصت در جدول SWOT و انجام تجزیه و تحلیل هایی، راهبردهای چهارگانه SWOT ارائه گردیده است و از طریق این ارزیابی، چهار نوع راهبرد استراتژیکی ST, SO, WO ,WT بدست آمده است.

۴- اولویت بندی راهبردها با استفاده از ماتریس QSPM

مراحل تشکیل ماتریس QSPM (ماتریس برنامه ریزی استراتژیک کمی) بدین شرح است: در ستون اول ماتریس فهرست عوامل استراتژیک بیرون ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج شامل کلیه تهدیدها و فرصت‌ها و عوامل استراتژیک درون ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج شامل کلیه ضعف‌ها و قوت‌ها آورده شده‌اند. این عوامل عیناً از ماتریسهای IFE و EFE آورده شده است. در ستون دوم امتیاز وزن دار یا موزن هر عامل استراتژیک عیناً از جدول اولویت کلی عوامل استخراج و درج گردیده و در ستون‌های بعدی انواع استراتژی هایی که از ماتریس SWOT بدست آمده و شامل استراتژیهای چهارگانه WO، ST، WT و SO می‌باشد آورده شده و هر یک از ستونهای مربوط به انواع استراتژیها به دو زیر ستون تقسیم می‌شود. یکی زیر ستون AS[1] و دیگری زیر ستون TAS[2] و در ستون AS امتیاز جذابیت داده می‌شود به این ترتیب‌که هر عامل را با استراتژی مورد نظر سنجیده شده و به آن امتیاز داده شده است. در تعیین امتیاز جذابیت باید به این سئوال پاسخ داده شودکه آیا این

جدول ۱. راهبردهای چهارگانه SWOT؛ ماخذ: نگارندگان.

		محیط داخلی	
		نقاط قوت (s)	**نقاط ضعف (w)**
محیط خارجی	**فرصتها (o)**	استراتژی تهاجمی (SO) (حداکثر – حداکثر)	استراتژی انطباقی (WO) (حداقل – حداکثر)
	تهدیدها (t)	استراتژی اقتضائی (ST) (حداکثر – حداقل)	استراتژی دفاعی (WT) (حداقل – حداقل)

1. Attractive Scores
2. Totals Attractive Scores

عامل در انتخاب استراتژی مذکور اثر می‌گذارد؟ در صورتی‌که پاسخ به این سئوال مثبت باشد امتیاز جذابیت باید به صورت خاص و با توجه به جذابیت نسبی هر استراتژی به استراتژی دیگر داده شود. امتیازهای جذابیت به صورت زیر است:

امتیاز ۱ = جذاب نمی‌باشد،

امتیاز ۲ = تا حدودی جذاب می‌باشد،

امتیاز ۳ = در حد قابل قبول جذاب است،

امتیاز ۴ = جذابیت بالایی دارد.

در صورتی‌که پاسخ به سئوال فوق الذکر منفی باشد نشان می‌دهد که عامل استراتژیک تاثیری برگزینه استراتژی ندارد لذا امتیاز جذابیت برای آن استراتژی در ردیف عامل استراتژیک مساوی یک خواهد بود. امتیازات ستون دوم را در امتیاز جذابیت ضرب نموده و امتیازکل جذابیت در ستون TAS درج شده و نشان دهنده جذابیت نسبی هر یک از عوامل بر استراتژی مورد نظر می‌باشد. جمع امتیازات TAS در ردیف پایین جدول محاسبه گردیده که این عدد همان امتیاز اولویت استراتژی می‌باشد. به این ترتیب گزینه‌های مختلف استراتژی وضعیت نهادی- مدیریتی شهرکرج با مقدار عددی تعیین و اولویت بندی شده و با یکدیگر قابل مقایسه می‌باشند.

مفاهیم و مبانی تئوریکی تحقیق

مفهوم پایداری در واقع تلاشی برای دستیابی به بهترین نتایج در برنامه‌های محیط انسانی و طبیعی است که برای حال و بصورت نامحدود برای آینده صورت می‌پذیرد (شیعه، ۱۳۸۷، ص ۱۹۹). فعل «Sustain» از سال ۱۲۹۰ میلادی در زبان انگلیسی بکارگرفته شده و از ریشه لاتین «sub» و «Ten ere» به معنی نگهداشتن و یا نگهداری کردن است. لغت نامه آکسفورد سابقه صفت «Sustainable» را به حدود ۱۴۰۰ سال برآورد نموده است و آن را به اشکال مختلف معنا می‌نماید. اما تنها در طول چند دهه اخیر است که این واژه با معنای کنونی آن یعنی «آنچه‌که می‌تواند در آینده تداوم یابد» یا «پایداری» کاربرد یافته است و در فارسی به «پایا»، «دائم»، «باقی»، «استوار»، «جاویدان»، «با دوام» و غیره ترجمه شده است (سفلای، ۱۳۸۳، ص ۶۲).

تعاریف زیادی از پایداری وجود دارد، اما دو تعریف زیر ماهیت این واژه را روشن می‌کند:

- «**ارتقاء کیفیت زندگی در ضمن در نظر گرفتن ظرفیت تحمل محیط زیست**»؛

- «**پاسخ گوئی به نیازهای نسل حاضر بدون آنکه توانائی و امکانات نسلهای آینده برای تامین نیازهایشان محدود شود**» (حمیده و دیگران، ۱۳۸۶، ص ۵).

مفهوم توسعه در برابر رشد قرار می‌گیرد، توسعه یک مفهوم کیفی را مشخص می‌کند و می‌توان آن را معادل با افزایش کیفیت زندگی دانست که مسائلی مانند بهداشت، آموزش، رفاه و غیره را در بر دارد (دلیر زاده، ۱۳۸۵، ص ۹۳).

توسعه گذر از مرحله ای به مرحله دیگر است، و در بطن مفهوم آن ۳ واژه کلیدی «**تحول، تغییر و پیشرفت**»، جای می‌گیرد. تحول، فرایند تغییر در یک دوره طولانی مدت، تغییر، فرایند قابل اندازه گیری در دوره کوتاه مدت و پیشرفت، روند پویای حرکت و تغییر رو به جلو در گذر زمان است (تقی زاده، ۱۳۸۷، ۲۸۱-۲۸۰).

– توسعه پایدار به عنوان توسعه ای که نیازهای نسل حاضر بدون به خطر انداختن توانایی نسلهای آینده برای رفع نیازهای خود تعریف شده است. توسعه پایدار نیاز به رویکرد برنامه ریزی زیست محیطی دارد که در آن، در تمام سطوح مجاز از توسعه پایدار نگهداری می‌شود. ارزیابی اثرات زیست محیطی ضمن کمک به رویکرد برنامه ریزی، یکی از ابزار مهم برای دستیابی به این هدف می‌باشد (هیلدن، ۱۹۹۷، ص ۴). مفهوم توسعه پایدار توسعه ای که نیازهای نسل کنونی را بدون آسیب رساندن به توانائیهای نسلهای آینده در تامین نیازهای خود، برآورده سازد (احمدی ترشیزی، ۱۳۸۷، ص ۲۹۵-۲۹۴). توسعه پایدار شهری، یک فرایند پویا و بی وقفه ای، در پاسخ به تغییر فشارهای اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی است(Haughton & Graham,2005:276).

- «**مدیریت شهری**»: ابزاری است که به وسیله آن حکومت می‌تواند توسعه مشارکتی و پایدار را به وجود آورد (ضرابی و دیگران، ۱۳۸۹، ص ۲۲۷).

نظریه نقش بسیار اساسی در قانونمندی تحقیقات و به

سرانجام رسیدن آن دارد. بسیاری از فعالیتهای اجرایی در حوزه مسایل شهری که با تهیه یک طرح اجرایی بدون پشتوانه نظری تهیه و به دنبال آن اجراء شده ودر نهایت موفقیت چندانی بدست نیاورده است، زیرا مطالعه ای صرفا مبتنی بر یک سری معیارها و ملاک های کلیشه ای و دستورالعملهای اجرایی در قالب قراردادهای تیپی است که به مهندسین مشاور در تهیه طرح های مختلف شهری واگذار می شود (رهنما، ۱۳۸۸، ص ۱۵۰).

در دیدگاه جدید مدیریت شهری تغییر نگرش نسبت به نقش دو بخش دولتی و خصوصی در فرآیند توسعه جامعه مورد تأکید است. این نگرش که بر پایه نظریه جدید رشد اقتصادی قرار دارد، نقش اصلی دولت را در افزایش توان بخش خصوصی و نهادهای مردمی و نیز ایجاد تسهیلات برای فعالیت گسترده آنها در بخشهای مختلف جامعه می داند. در این زمینه دولت از طریق وضع قوانین و مقررات و ایجاد چهارچوب نهادی و مالی لازم برای توانمند ساختن بخش خصوصی و نهادهای مردمی زمینه نوآوری و خلاقیت را که لازمه توسعه اقتصادی شهری است، فراهم می آورد (اردشیری، ۱۳۷۹، ص ۱۵). سابقه نظریه پردازان در مورد مدیریت و تصمیم گیری به عنوان عاملی اصلی و غالب در روند شهرسازی فراتر از قرن حاضر نمی رود. در این دیدگاه شهر نتیجه فرایند تصمیم گیری جزء به جزء و جمعی خانوارها، مؤسسات سرمایه گذاری، بانکها، شهرداریها، سازمانهای قانونگذاری و بساز و بفروشهاست. «از دیدگاه این گروه برنامه ریزی شهری، تصمیم گیری، شهرسازی به عنوان هنر مدیریت، بیشتر درگیر معیارهاست تا رفتارها» (کامروا، ۱۳۸۱، ص ۴۶).

مدیریت شهری اولین بار زمانی مورد توجه واقع شد که در سال ۱۹۷۶ در کنار مفاهیمی چون برنامه توسعه پایدار شهری و پروژه شهر سالم در دستورکار یکی از برنامه های توسعه سازمان ملل (UNOP) با عنوان برنامه مدیریت شهری قرار گرفت. این برنامه که به منظور کمک به توسعه شهرهای جهان سوم مطرح شد مجموعه سیاستها و برنامه هایی است که برای شهرهای کشورهای در حال توسعه بخصوص شهرهای بزرگ ارائه می شود.

ساختار مدیریت شهری باید مبتنی بر اصولی باشد که در واقع پی و شالوده این ساختار را به وجود می آورند. این اصول را به ایجاز می توان چنین بر شمرد:

۱ـ اصل تربیت شهری و آموزش شهروندی؛ ۲ـ اصل نظریابی مداوم از شهروندان؛ ۳ـ اصل ضوابط مدون و منتشر شده برای آگاهی و راهنمایی شهروندان؛ ۴ـ اصل رعایت بعد زمان در اقدامات و اجرای امور؛ ۵ـ اصل جلب اعتماد بخش مردمی و بخش خصوصی؛ ۶ـ اصل اختیار و مسئولیت؛ ۷ـ اصل بازبینی و تجدیدنظر در اقدامات انجام شده و پندآموزی از تجربیات گذشته» (نوابخش و ارجمند سیاه پوش، ۱۳۸۸، ص ۱۹۹-۱۹۶).

نظریه توسعه پایدار شهری حاصل بحثهای طرفداران محیط زیست درباره مسائل زیست محیطی به خصوص زیست شهری است که به دنبال نظریه توسعه پایدار برای حمایت از منابع محیطی ارائه شد. در این نظریه موضوع نگهداری منابع برای حال و آینده از طریق استفاده بهینه از زمین و وارد کردن کمترین ضایعات به منابع تجدیدناپذیر مطرح است. نظریه توسعه پایدار شهری موضوعهای جلوگیری از آلودگیهای محیط شهری و ناحیه ای، کاهش ظرفیتهای تولید محیط محلی ناحیه ای و ملی حمایت از بازیافتها عدم حمایت از توسعه های زیان آور و از بین بردن شکاف میان فقیر و غنی را مطرح می کند (همان، ص ۲۰۱).

- «**اصول توسعه پایداری**»: اهداف بنیانی فعالیتهای هر جامعه از جمله جامعه شهری ـ ارتقای شرایط کمی و کیفی زندگی انسان است؛ بنابراین در توسعه پایدار شهری نیزکه با این هدف تحقق می یابد. اصول زیر قابل توجه خواهد بود: «**۱ـ ارتباط با طبیعت، ۲ـ امنیت و ایمنی، ۳ـ ارزیابی، ۴ـ آگاهی و دانش، ۵ـ وحدت و جامع نگری.**»

با توجه به ابعاد تعریف شده توسعه پایدار شهری، تعریف ذیل برای این نوع توسعه مناسب است:

«تغییر تراکم و کاربری اراضی شهری جهت رفع نیازهای اساسی مردم در زمینه مسکن، حمل و نقل، فراغت و غیره به گونه ای که شهر از نظر محیطی قابل سکونت و زندگی، از نظر اقتصادی قابل دوام و از نظر اجتماعی دارای برابری باشد به نحوی که این تغییرات فناورانه و صنعتی، حفظ اشتغال، مسکن و شرایط زیست محیطی

مناسب را در برداشته باشد» (موحد، ۱۳۷۹، ص ۴۷).
رویکرد غالب در توسعه پایدار استفاده از آن در وهله نخست برای حفظ موقعیت و وضعیت باکمترین تغییر در سیاست‌های توسعه شهری است و سپس بهبود و ارتقاء شرایط زیستی در ابعاد سه‌گانه توسعه پایدار می‌باشد. جهت تحقق این رویکرد، چهار مجموعه از مدلها در توسعه پایدار شهری وجود دارد که این مدلها توسط «**گراهام هاتون**» معرفی شده و در آنها انواع ارزشها و قضاوت‌ها پیرامون توسعه شهری و محیط زیست منعکس شده است. این دیدگاه‌ها معیارهایی مختلفی برای محدودکردن صدمه وارده به محیط زیست بویژه توسط خوروها را با توجه به‌کاربری اراضی، ارائه می‌کنند. در هر یک از این مدلها مرزهای شهر ناحیه بطور بالقوه تصویر متفاوتی دارد (کاظمی محمدی، ۱۳۷۸).
هنگام بحث در خصوص مدل‌های مختلف توسعه شهری، بحثهای کلی در مورد توسعه پایدار مطرح می‌شوند که تقابل حالتهای بوم محور سبز عمیق (مخالف توسعه اقتصادی گسترده و عمده)، حالتهای انسان محور سبز خفیف تر، و حالتهای بین این دو می‌باشند. رویکردهای سبز خفیف نوعاً امکانات بیشتری برای توازن ضرورت‌های توسعه اقتصادی و زیست محیطی در نظر می‌گیرند دامنه اقدامات ناشی از این الگوها می‌تواند بین منع تردد خودروهای شخصی در شهرها (سبز عمیق) و ترویج خودروهای با مصرف کم و آلودگی تا حد صفر (سبز ضعیف) در تغییر باشد. مدل‌های توسعه شهری مطرح در این قسمت از سبز عمیق، شهر خود اتکا و عزم سیاسی ـ فنی برای طراحی دوباره شهر، تا کوششهای سبز خفیف، اتکا بر اصلاح مکانیزم‌های بازار جهت ایجاد تغییرات در حمایت از توسعه پایدار، در تغییر هستند (کاظمی محمدی، ۱۳۷۸).

۱- «مدل شهرهای خود اتکا»[3]

مدل شهر خود اتکا از اوایل دهه ۱۹۸۰ همراه با فعالیت زیست محیط گرایان به آرامی عمومیت پیداکرده است. مدل شهر خود اتکا، تأکید زیادی بر حل مسائل شهر از درون، بویژه از طریق ساختار اقتصادی محلی دارد؛ چرا که این ساختار خود اتکاتر بوده و به نیازهای محلی از طریق بنگاه‌های اقتصادی و تعاونیهای محلی و نظایر آنها پاسخ می‌دهد. این خود اتکایی به نوبه خود نیازمند استفاده بیشتر ازمنابع زیست محیطی محلی و دقت در به حداقل رساندن و هدایت مجدد جریان پسماندها است تا اینکه آنها را بتوان بطور مولد یا با حداقل تخرب اکوسیستم تحلیل برد. تأکید بر ناحیه زیستی جزئی مهم در اکثر تحلیل‌های شهر خود اتکا است. یک ناحیه زیستی، معمولاً بعنوان واحدی طبیعی برای بحث در خصوص امور زیست محیطی مورد تأکید است. گرچه تعریف یک ناحیه زیستی مشکلی همیشگی است، اما عموماً ناحیه زیستی یک واحد طبیعی، حوزه یک رودخانه، یک دره یا یک اکوسیستم مشخص نسبتاً مشابه است که در آن مرزهای طبیعی واحدهای سیاسی و اداری را تعیین می‌کند.
در رابطه با کاربری اراضی، سیاست کلی برتمرکز زدایی سکونتگاه‌ها (افزایش شهرهای کوچکتر، کاهش شهرهای بزرگ) همراه با فشردگی و تنوع بیشتر مساکن تأکید دارد. ضمناً در این مدل، قسمت هایی از شهر به شکل فضاهای باز، باغ‌های پشت بامی و غیره، عمدتاً در قالب بخشی از یک راهبرد جهت ارتقاء آگاهی و بینش ساکنان در خصوص ارتباط آنها به طبیعت، حفظ می‌شوند. در شهر خود اتکا، درون گرایی شدید اقتصاد محلی و نظامهای بهره برداری راه حل مشکلات ناشی از الگوهای غیر پایدار وابستگی به خارج و مبادله نابرابر با خارج شهر می‌باشد. شهرهای خود اتکا دارای یک سیستم متابولیزم چرخشی هستندکه از طریق آن، منابع و پسماندهای شهر با هم ارتباط پیدا می‌کنند. برای مثال، پسماندها به محض تولید، بجای خارج فرستاده شدن، دوباره در چرخه مصرف قرار می‌گیرند.

۲- «مجتمع‌های شهری»[4]

علاقمندی به صرفه جویی در مصرف انرژی از طریق اشکال فشرده‌تر و مجتمع‌های شهری با تراکم مسکونی

1. Self-Reliant Cities
2. Compact Cities

بیشتر و بازگشت به‌کاربریهای مرکب، میان برنامه ریزان، معماران و دیگران بیشتر شده است. یک فرض کلیدی در این دیدگاه آن است که چنین تغییراتی در کالبد شهری نیاز به سفرهای طولانی و با فاصله راکاهش خواهد داد و همزمان با پشتیبانی یک شبکه پایا و گسترده عمومی در آن، مردم به استفاده کمتر از خوروهای شخصی ترغیب شده، در نتیجه مصرف انرژی کاهش می‌یابد. مبنای این امر این اعتقاد است که الگوهای موجود سکونتگاه‌های شهری با مصرف مفرط منابع همراه هستند، مجموعه ای از فن آوریهای غیر کارآمد زیست محیطی را بکار می‌گیرند که با این فرض طراحی شده‌اند که انرژی ارزان است و آب، زمین و محل‌های دفن پسماندهای تولید شده به وفور وجود خواهند داشت. در نتیجه طراحان ماشین آلات، ساختمان‌ها و شهرها ممکن است کارائی (زیست محیطی) این سیستم‌ها و پسمانده‌های تولید شده آنها را نادیده بگیرند. بسیاری از رویکردهای سیاست طراحی مجدد شهرها بیشتر در مکتب خود اتکایی متداول بوده و براین اساس بیشتر طبیعت محور هستند اما رویکرد طراحی مجدد شهرها بیشتر انسان محور و کمتر طبیعت محور است. به جای کوشش برای همانند سازی سکونتگاه با طبیعت، این رویکرد کراراً از شهریت شهرها تجلیل می‌کند و تراکم‌های مسکونی را افزایش می‌دهد. مجتمع‌های شهری ممکن است طبیعت کمتری در خود داشته باشند. چون اراضی ذخیره شده بیشتری برای توسعه تخصیص داده می‌شوند، لیکن احتمالاً آنها اثر خارجی منفی کمتری ایجاد خواهند کرد، به ویژه جذب و تصرف اراضی روستایی را کاهش می‌دهند.

۳- شهرهای با وابستگی خارجی

بجای تنظیم مجدد و مستقیم محیط زیست شهری، رویکرد سبز خفیف تر، در توسعه پایدار شهری با تکیه بر محوریت بازار، فواید اصلاح مکانیزم‌های بازار را مورد تأکید قرار می‌دهد تا به طور مؤثرتر بسوی اهداف زیست محیطی حرکت کند. یکی از عناصر اصلی چنین رویکردی آن است که اغلب شهرها از برونی کردن برخی هزینه‌های زیست محیطی مربوط به رشد و گذران زندگی روزمره، منافع زیادی می‌برند. برای مثال انتقال آب از دوردستها، اکوسیستم‌های کنار رودخانه ای در بالادست رود یک شهر را بر هم می‌زند و آلودگی پساب‌های شهر اثرات زیادی بر کیفیت آب پائین دست رود دارد. اینها عمده هزینه‌های بیرونی شهرها هستند که با سازوکارهای قیمت‌گذاری بازار به حساب نمی‌آیند، زیرا جریان منابع و مواد زائد در حال حاضر نه تبدیل به‌کالا می‌شوند و نه به طور مناسب ارزش گذاری می‌گردند. چون بسیاری از اثرات اجتماعی و زیست محیطی استفاده انسان از موجودیهای محیط زیست در محیطهای فراتر از محدوده پیرامونی شهر ظهور و بروز دارد و با مکانیزم قیمت‌گذاری بازار قابل احتساب نمی‌باشند. راه حل اصل کاهش اثرات زیست محیطی ناشی از شهرها، اصلاح سیستم بازار است بگونه ای که از این طریق آلوده کنندگان مجبور به پرداخت هزینه‌های زیست محیطی فعالیت‌های شان شوند.

بسیاری از مسائل زیست محیطی را می‌توان در ناتوانی بازار دنبال نمود چراکه:

۱. **خط مشی‌های نامناسب اقتصادی (مثل کم قیمت بودن آب و دیگر خدمات) منجر به کاهش منابع و سطوح بالاتر آلودگی می‌شوند.**

۲. **کنترل نامناسب کاربری اراضی یا نظامهای نامناسب اجاره داری زمین که مانع از افزایش کارایی کاربری اراضی و یا منجر به تعدیل بیش از اندازه بازار زمین می‌شوند.**

این عدم کارائی شهرها، که مبتنی بر بازار نامناسب و یارانه‌های نامناسب به برخی منابع است را می‌توان از طریق تعیین قیمت منابع و خدمات بر اساس هزینه کنترل نموده و استفاده گسترده از منابع راکاهش داد و سرمایه‌گذاریهای پرهزینه را به تعویق انداخت.

۴ــ شهرهای داری سهم مناسب[5]

این نسخه آخر از توسعه پایدار شهری به برخی از مفیدترین جنبه‌های مدل‌های قبلی توجه کرده و با ارتباطی صریح به بحث عدالت زیست محیطی و اجتماعی آنها را با هم تلفیق می‌کند. گرچه ممکن است

5. Fair Shares Cities

قویاً مانند مدل خوداتکایی اقتصاد محلی، از همه روابط مبادلاتی خارجی، صرف نظر شود، احتمالاً این بهترین راه کمک به همه نواحی جهت اصلاح استانداردهای زندگی شان نیست. بکارگیری برخی نوآوری‌ها و فن آوریهای بی خطر از نظر محیط زیست، همیشه مطلوب است، در حالیکه توزیع نابرابر جغرافیایی منابع وکیفیت پرورش آنها (مانند کشت محصولات) احتمالاً برخی اشکال مبادله را نیز، حتی از نظر طرفداران افراطی خود اتکایی، مطلوب می‌سازد. آنچه ضرورت دارد ملاحظات بسیار تفصیلی‌تر درباره شرایط سیاسی، اقتصادی و زیست محیطی است که در لوای آنها منابع مبادله شده و جریان پسماندها به نواحی دیگر منتقل می‌شوند. بررسی ارزش زیست محیطی جریان منابع ورودی و پسمانده‌های خروجی شهر، یکی از مشکل‌ترین و ضروری‌ترین اصلاحات در مدیریت منطقه ای منابع در عصر کنونی است. توسعه شهری غیر پایدار مبادلات خارجی را در بر می‌گیرد که ظرفیت‌های نواحی خارجی را بدون اقدامات جبرانی مناسب تصاحب می‌کنند. وقتی محدودیت‌های ظرفیت تحمل یک شهر خود را آشکار کند، بین شهر و نواحی پیرامونی دارای ظرفیت اضافی می‌توان به توافق رسید، مشروط بر اینکه در عمل هیچ صدمه زیست محیطی وارد نشود. در نتیجه یک ناحیه دارای مازاد ظرفیت می‌تواند بخشی از این ظرفیت را به نواحی که با مشکل روبرو هستند صادرکند. در یک رابطه رسمی، شهر هزینه جبرانی به ناحیه دارای ظرفیت اضافی پرداخت خواهدکرد و اگر صدمه زیست محیطی وارد شود، لازم است غرامت اضافی پرداخت شود. غرامت می‌تواند شامل پرداخت‌های مالی، شرایط مطلوبتر مبادله یا قوانین مناسب در خصوص مهاجرت به نواحی غنی‌تر باشد (کاظمی محمدی، ۱۳۷۸، ص ۷۱).

توسعه پایدار ناخودآگاه مربوط به قبل از انقلاب صنعتی و تکنولوژیکی در اروپاست که بشر به علت عدم دستیابی به علوم و تکنولوژیهای ماشینی و استفاده از نیروهای طبیعی مانند آب و باد و حیوانات اهلی، قدرت دستان و صنایع ساده قادر نبود آلودگی قابل توجهی ایجادکند یا به بهره‌برداری بی‌رویه بپردازد. توسعه ناپایدار مربوط به قرون جدید است که بشر به علت دست‌یابی به انواع ماشینهای پیشرفته، سوخت فسیلی، افزایش بی‌رویه جمعیت به تبع آن افزایش بی‌رویه تقاضا و تحولات فرهنگی و اجتماعی وکاهش قدرت دین و مذهب و رواج خودپرستی موجبات ناپایداری طبیعت و بحرانهای زیست محیطی را فراهم آورده است. توسعه پایدار آگاهانه‌که در دهه‌های اخیر در حال شکل‌گیری است و با توجه و رغبت اذهان عمومی جهان بخصوص مردم کشورهای توسعه یافته به مسائل زیست محیطی، آگاه شدن و تلاش برخی سیاستمداران و ثروتمندان و افراد صاحب نفوذ به رعایت مسائل زیست محیطی در صنایع و بهره‌برداریها، آگاه شدن کشورهای در حال توسعه به خطرات بحرانهای زیست محیطی و پیشرفت تکنولوژیهای سازگار با محیط و به قولی ظهور تفکر سبز، صنعت سبز، خدمات سبز، کشاورزی سبز و فرهنگ سبز در جوامع امروزی، توسعه پایدار آگاهانه هر روز بیش از پیش در بین جوامع مقبولیت و ظهور می‌یابد (اصلانی، ۱۳۸۰، ص ۴۳).

در ایران نیز همچون سایر کشورهای جهان، به توسعه پایدار با تأکید بر حفظ محیط زیست توجه شده و به تدریج در عرصه سیاستگذاری، برنامه ریزی و اجرای فعالیتهای مختلف و سایر مؤلفه‌های توسعه پایدار به عنوان مفهومی‌فراگیر و چند بعدی مورد عنایت بوده است (بهزاد نسب، ۱۳۸۷، ص ۲۸۶). علاوه بر تأکیداتی‌که در تهیه طرحهای جامع شهری به رعایت اصول توسعه پایدار (در بعد زیست محیطی و اکولوژیکی) می‌شود، طرح شهرهای سالم، شهرهای سبز، تهیه شاخصهای شهری طبق نظر دبیرخانه اسکان بشر و نیز فعالیتهایی‌که اخیراً در خصوص توسعه پایدار شهری مطابق معاهدات و مصوبات کنفرانس ریو انجام می‌شود، از اقدامات قابل ذکر در ادبیات تحقیق هستند. ایده شهر سالم در منطقه شرق مدیترانه، برای نخستین بار با برگزاری سمپوزیوم شهر سالم در آذر ۱۳۷۰ در ایران و توسط شهرداری تهران مطرح شد. طرح شهر سبز از دیگر طرحهایی است‌که با برگزاری همایش شهر سبز در مهر ماه ۱۳۷۸ توسط سازمان حفاظت محیط زیست مطرح گردیده است. این طرح در سه مرحله با انتخاب شهرهایی در هر استان با همکاری استانداری، ادارات کل محیط زیست، شورای شهر و

نهادهای محلی اجراء خواهد شد. طرح‌های زیر دست این طرح، طرحهای مدرسه سبز، اداره سبز و محله سبز هستند (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۷۸) و سرانجام، طرح پژوهشی تهیه الگوی ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری که در چارچوب برنامه دوم توسعه کشور توسط دانشکده محیط زیست اجرا می‌شود، با تأکید بر نیازهای بیولوژیکی فیزیولوژیکی اساسی انسان، نیازهای اجتماعی و نیازهای فرهنگی، سعی در ارزیابی پایداری شهری دارد (بحرینی، ۱۳۷۶، ص ۳۴).

معرفی منطقه‌ی مورد مطالعه

شناخت تاریخی پدیده، سنگ زیربنای شناخت وضع موجود است و درک درست از شرایط موجود تخمین دگرگونی‌های بعدی پدیده را ممکن می‌سازد (حبیبی، ۱۳۸۴). قدیمی‌ترین مآخذ که نام کرج در آن به میان آمده کتابی معروف به نزهه‌ی القلوب است که به سال ۷۴۰ هجری قمری توسط حمداله بن ابی ابکر بن نصر مستوفی (حمداله مستوفی) تألیف گردیده است. در این کتاب نام کرج در ضمن ولایات عراق عجم از توابع طالقان آمده و نوشته شده است که در این ولایت ده‌های معتبر بوده است. ممکن است نام کرج و رودخانه کرج از لغت گوذ که در اوستا به عنوان یکی از شعبات رنگها است، گرفته شده باشد که پس از سالیان دراز اینک به صورت کرج درآمده است. در حالیکه اگر از لغت کراج به معنی بانگ و فریاد اخذ شده باشد در این صورت نیز با سابقه باستانی آن ارتباط پیدا می‌کند زیرا در تپه‌ی آتشگاه و کوههای مراد تپه وکلاک و قلعه دختر شهرستانک در ایام باستان برای خبر رسانیدن و دیده‌بانی آتش‌افروزی می‌شد و بدین طریق هجوم دشمن را به یکدیگر خبر می‌دادند. احتمالاً کرج مبدأ خبری بزرگی جهت رگا (ری) بوده و از آنرو ممکن است که در اصل کراج بوده باشد (نیلوفری، ۱۳۴۴).

از نظر موقعیت ریاضی این شهر بین ۳۵ درجه و ۴۶ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۵۱ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۵۴ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۳ دقیقه طول شرقی قرارگرفته است. ارتفاع متوسط این شهر از سطح دریا ۱۳۲۱ متر می‌باشد.

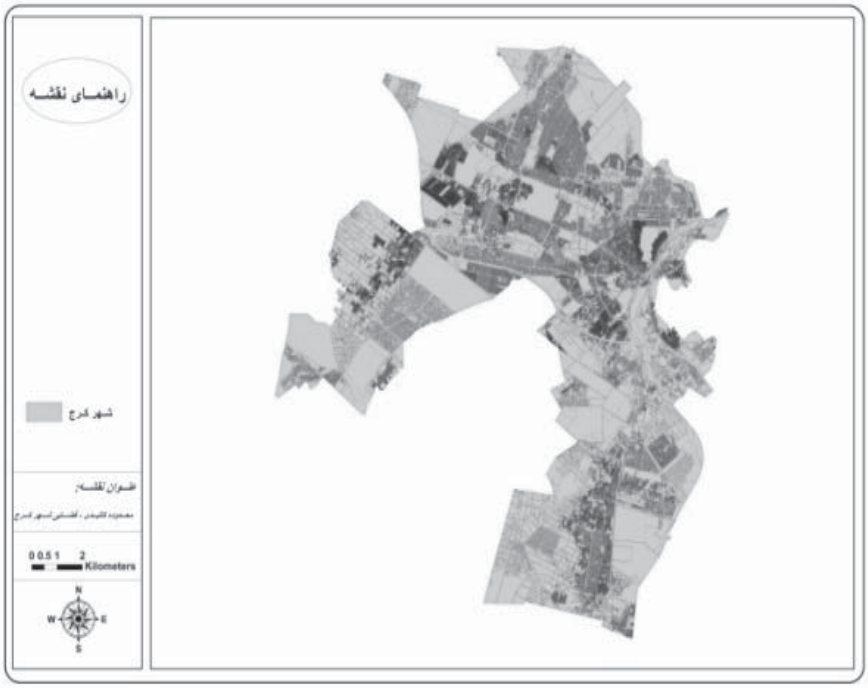

نقشه ۱. نقشه کالبدی-فضایی شهر کرج؛ ماخذ: نگارنده.

تجزیه و تحلیل

از چهار مدل توسعه پایدار شهری که بیان شد، در هر شهری خصوصیاتی را می‌توان یافت. ارزیابی این مدلها هم با توجه نظرات کارشناسی ویژه می‌تواند باشد و هم بر اساس شاخصهایی که داده‌ها و اطلاعات موجود بدست می‌آیند. ارزیابی کارشناسانه متکی بر تغییر و تحولاتی بوجود آمده در روند توسعه شهر و برنامه ها، طرح‌ها و سیاستهایی است که در مدیریت توسعه پایدار در ناحیه شهری تهیه و به اجرا در می‌آیند. در مورد مدل خود اتکایی در شهرکرج با توجه به اقدامات انجام شده در چند محور می‌باشد؛ اولین اقدامات تهیه طرح توسعه و عمران شهر کرج و حوزه نفوذ آن و نیز طرح جامع شهرستان کرج هستندکه تا حدودی به اثرات توسعه شهر بر ناحیه زیستی آن پرداخته می‌شود. اقدامات بعدی، تاکید بر توسعه گسسته شهرنشینی و ایجاد شهرکها و شهرهای کوچک جدید برای سرریزهای جمعیتی و مهاجرتی روستایی درناحیه‌کرج است. درخصوص درون گرا بودن اقتصاد محلی، توسعه صنایع و فعالیت‌های که منابع اولیه آنها در خود ناحیه قابل تامین است از جمله؛ وجود پسکرانه زراعتی غنی و دامداری‌ها....، دیگر جنبه‌های اقتصادی قابل ذکر خود اتکایی ناحیه‌کرج را از گذشته نشان داده و می‌دهند. با وجود این خصوصیات استفاده بیش از اندازه از انرژی‌های تجدید ناپذیر و عدم وجود سیستمهای بازیافت و استفاده مجدد و غیره چرخه زیست محیطی توسعه شهر را در ناحیه دچار مشکل کرده است. از جمله شاخص‌های که برای ارزیابی این مدل با استفاده از داده‌های جمعیتی می‌توان مورد استفاده قرار داد، بالا بودن درصد شاغلین در بخش‌های خدماتی فعالیت اقتصادی، بالا بودن درصد مهاجر پذیری شهر و در رابطه باکاربری اراضی وکالبد شهرکمبود کاربری‌های مختلط ومتنوع و همینطور گسستگی و ناپیوستگی کالبدی فضایی شهر، از مسائل شهرکرج در مباحث خوداتکایی می‌باشد.

دومین مدل مورد بحث، فشردگی و تجمع جمعیت و واحدهای مسکونی در شهر کرج است. شاخص‌های نظیر درصد ساختمان‌های مسکونی دو طبقه و بیشتر، میزان کاربری مسکونی، تراکم جمعیتی خالص شهری و میزان کاربری و سرانه فضای سبز، معیارهایی قابل استفاده در این خصوص هستند. بر اساس آمارهای موجود، میزان این شاخص به جز میزان کاربری و سرانه فضای سبز در وضعیت مطلوبی قرار دارد. در حال حاضر هم با توجه به افزایش قیمت زمین ناشی از مرکز استان شدن کرج، و تا حدودی پر شدن فضاهای خالی سطح شهر وگسترش ارتفاعی شهر به ویژه در مناطق مرکزی و شهرکهای جدید مورد توجه قرارگرفته است. این شکل توسعه شهرگرچه به واسطه افزایش تجمع و تراکم در شهر در این مدل موضوعیت پیدا می‌کند لیکن، به علت گسستگی و ناپیوستگی کالبدی فضایی شهر، عدم وجود سیستم‌های فاضلاب و بازیافت در شهر، نارسایی امکانات و شبکه وحمل و نقل عمومی، آزاد نشدن فضاهای باز و سبزکافی و استفاده بیشتر مردم از خوروهای شخصی فاقدآن کارایی مورد نظر در این نوع مدلها است. حتی مناطق پیرامونی شهرکه دارای اراضی مستعد باغی و کشاورزی می‌باشد، روز به روز توسط ساخت سازهای غیر قانونی بلعیده می‌شوند.

سومین مدل وابستگی شهری درکرج به پیرامون و خارج از آن‌که در این خصوص شهرکرج مهمترین منابع طبیعی را از جمله وجود آب برای شرب شهر وکشاورزی و اراضی مستعد باغی و زراعی و دامی‌را دارا بوده و در این مدل شهر کرج دارای کارایی و پتانسیل بالای بوده و وابستگی‌های خارجی چندان مهمی ندارد. اما وجود مسائل پسابها، فاضلاب و زباله‌های شهری و صنعتی در شهر و مناطق پایین دست از مشکلات موجود در مباحث این مدل مطرح شده می‌باشد.

در آخرین مدل، بحث هزینه‌های خارجی توسعه شهرها و شهرنشینی در شهرکرج‌که دو جنبه پیدا می‌کند؛ جنبه اول، تامین بخشی از آب شرب مورد نیاز شهروندان شهر تهران‌که توسط آب ذخیره‌ای سدکرج می‌باشد.که وجود این آب گرچه از جهت خوداتکایی محلی اقتصاد شهری قابل بحث هستند، ولی انتقال ظرفیتهای اضافی ناحیه کرج به خارج آن، هزینه‌های اجتماعی و اقتصادی (کاهش فعالیتهای کشاورزی و در مقابل بالا رفتن شغلهای خدماتی، پایین آمدن درآمدهای اقتصادی ناحیه) و هزینه‌های زیست محیطی (متروکه شدن

نهرهای شهرکرج، خشکیده شدن باغات و اراضی آبی) را برای شهر در برداشته و دارد. و جنبه دوم، شهرکرج محلی برای تامین خوابگاههای شهروندان مازاد و کم درآمد تهرانی تبدیل شده‌که دارای تبعات بسیار منفی برای شهر در پی خواهد داشت. از جمله بجای سرزندگی و پویایی موجب خوابگاهی شدن آن خواهد شد. بحث سهم پذیری شهرکرج از صدماتی‌که توسعه آن بر محیط زیست ناحیه وارد می‌کند، تاکنون مورد سنجش قرار نگرفته است. تنها مواردی که از این مدل می‌توان حتی در شهرنشینی کل کشور نام برد، عوارض و مالیاتهای است‌که در قالب تعرفه‌های مصوب از طریق شهرداریها و سازمانهای خدمات رسان در شهرها اخذ می‌شود. شاید بتوان گفت‌که تراکمها و کاربریها، عوارض تردد، تخلیه و خرید مجوزها و موفقتهای اصولی و غیره در چارچوب این مدل هستند. ولی آیا این ارقام دریافتی، هزینه و جبران کاستی‌ها می‌شوند؟

در آخر، نکته ای‌که در خصوص مدلهای توسعه شهرکرج قابل ذکر می‌باشد، ناپایداری نهادی ناشی از نبود سیستم مدیریت یکپارچه شهری، غلبه تفکر «سودجویانه» و مقطعی به جای تفکر «توسعه اجتماعی» بلند مدت و آینده‌نگر، مشکلات مالی مدیریت شهری و محدویت‌های اجرایی آن در سازمان دادن توسعه شهر است. این مسئله باعث شده است که بعد اقتصادی توسعه بر ابعاد زیست محیطی و اجتماعی آن ترجیح داده شود. در این زمینه فعال شدن شوراهای شهرکه یکی از اقدامات خوداتکایی محلی است تاحدودی راه گشا می‌باشد.

با توجه به چارچوب نظری توسعه پایدار شهری برای شناسایی و تبیین و تجزیه و تحلیل وضعیت شهرکرج، ابتدا، ویژگیهای نهادی- مدیریتی تعریف شده‌اند و سپس شاخص‌ها در هر یک از ساختارها بر اساس اطلاعات کمی و کیفی آمده و با استفاده از تکنیک SWOT در چارچوب عوامل درون منطقه ای (نقاط ضعف و قوت) و برون منطقه ای (تهدیدات و فرصت ها) قرار گرفته است تا راهکارهای ساماندهی و برنامه ریزی آتی را در چارچوب اهداف به راهبردهای استراتژیکی توسعه پایدار شهری (شهرکرج) رهنمون سازد.

- نقاط ضعف و قوت (عوامل درونی) تهدیدها و فرصتها (عوامل بیرونی) در ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج

الف) - نقاط ضعف (weakness)

w_1- ضعف سازمان‌های اجرایی و نظارتی در مسائل شهری؛

w_2- برخوردگزینشی، مدیریت شهری در خدمات رسانی به ساکنان محلات؛

w_3- تعدد دستگاه‌های تصمیم‌گیری برای شهر؛

w_4- فقدان ابزار و اطلاعات واسنادکارآمد تصمیم‌گیری در شهرکرج؛

w_5- عدم استقلال مالی شهرداری؛

w_6- نبود مشارکت و نظارت مردم بر اجرای امور و مسائل مربوط به شهر؛

w_7- بالا بودن هزینه‌ها به خاطر ناهماهنگی بین دستگاه‌های مرتبط؛

w_8- وجود طرحهای بی برنامه و موضعی بدون توجه به نگاه‌کلان؛

w_9- عدم توجه به تحقق پذیری طرح‌ها و نادیده گرفتن منابع ودرآمدهای شهرداری؛

w_{10}- زمان بر بودن تدوین و تصویب طرح‌های توسعه شهری؛

ب) نقاط قوت (Strenghts)

S_1- وجود بسترها و زمینه‌های نسبی مشارکت مردمی در اداره امور شهری؛

S_2- وجود ارتباط و تعامل مناسب شهرداری، شورای شهر و مردم در سطح محلات شهری؛

S_3- وجود برنامه‌های پنج ساله شهرداری و تدوین سیاستها، استراتژیها و اهداف کلان مدیریتی در سطوح بالای مدیریت شهری؛

S_4- وجود بسترهای نهادی، قانونی و نظام انگیزشی لازم برای بهسازی و نوسازی نواحی نابسامان شهری؛

S_5- وجود شهرداریها جداگانه در مناطق ۱۰گانه شهر؛

S_6- وجود شرکتهای متخصص و رتبه دار برنامه ریزی فضایی و شهرسازی در منطقه؛

S_7- وجود تفکر و نگرش ناحیه محوری در ساختار

مدیریت شهری؛

S_8- وجود گرایش به پشتیبانی و حمایت از سازمانهای مدنی و غیر دولتی؛

S_9- به وجود آمدن سازمان مسکن و شهرسازی واستانداری در شهر؛

S_{10}- فعال بودن و تمایل شوراها جهت پاسخگویی سریع به نیازهای دیرپای مردم؛

پ) - تهدیدها (threats)

T_1- فقدان ساختار منسجم وسلسله مراتبی در امر برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهر؛

T_2- ناهماهنگی بین دستگاه‌های موثر در امر برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهر؛

T_3- کمبود نیروی متخصص شهرسازی (برنامه ریزی و طراحی) در دستگاه‌های مرتبط؛

T_4- عدم صلاحیت کافی علمی وحرفه ای مشاوران تهیه کننده طرح‌های اجرایی شهر؛

T_5- عدم ثبات در مدیریت شهری؛

T_6- برنامه ریزی کوتاه مدت مدیریت شهری و فقدان یک برنامه استراتژیک و بلند مدت جهت توسعه پایدار شهر؛

T_7- غلبه تفکر «سودجویانه» و مقطعی به جای تفکر «توسعه اجتماعی» بلند مدت و آینده نگر؛

T_8- ضعف سازمان‌های اجرایی به لحاظ عدم وجود ضوابط و مقررات خاص و عدم کارایی مقررات موجود، برخوردهای سلیقه ای و ضعف مدیریتی؛

T_9- نبود سیستم مدیریت یکپارچه شهری؛

T_{10}- ضعف نظارت بر فعالیت مشاوران تهیه‌کننده طرح‌های توسعه شهری از سوی دستگاه‌های اجرایی

جدول شماره ۲. ماتریس IFE ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج؛ ماخذ: نگارندگان.

	عوامل استراتژیک داخلی	وزن	امتیاز وضع موجود	امتیاز وزن دار	توضیحات
نقاط ضعف	w_1- ضعف سازمان های اجرایی و نظارتی در مسائل شهر	۰.۰۵۲	۳	۰.۱۵۶	
	w_2- برخورد گزینشی، مدیریت شهری در خدمات رسانی به ساکنان محلات	۰.۰۳۹	۳	۰.۱۱۷	فراهم کردن زمینه ناپایداری اجتماعی
	w_3- تعدد دستگاه های تصمیم گیری برای شهر	۰.۰۶۵	۲	۰.۱۳	بالا رفتن هزینه ها و دوباره کاریها
	w_4- فقدان ابزار و اطلاعات واسناد کارآمد تصمیم گیری در شهر کرج	۰.۰۵۲	۳	۰.۱۵۶	
	w_5- عدم استقلال مالی شهرداری	۰.۰۵۲	۳	۰.۱۵۶	نمایانگر ناپایداری درآمدشهرداری
	w_6- نبود مشارکت و نظارت مردم بر اجرای امور و مسائل مربوط به شهر	۰.۰۵۶	۳	۰.۱۹۵	
	w_7- بالا بودن هزینه ها به خاطر ناهماهنگی بین دستگاه های مرتبط	۰.۰۵۶	۳	۰.۱۹۵	
	w_8- وجود طرحهای بی برنامه و موضعی بدون توجه به نگاه کلان	۰.۰۵۶	۳	۰.۱۹۵	
	w_9- عدم توجه به تحقق پذیری طرح ها ونادیده گرفتن منابع ودرآمد های شهرداری	۰.۰۵۲	۲	۰.۱۰۴	
	w_{10}- زمان بر بودن تدوین و تصویب طرح های توسعه شهری	۰.۰۶۵	۳	۰.۱۳	

نقاط قوت	S_1- وجود بسترها و زمینه های نسبی مشارکت مردمی در اداره امور شهری	۰.۰۲۶	۳	۰.۰۷۸	
	S_2- وجود ارتباط و تعامل مناسب شهرداری ، شورای شهر و مردم در سطح محلات شهری	۰.۰۵۲	۳	۰.۱۵۶	نمایانگر سطح مشارکت مردمی
	S_3- وجود برنامه های پنج ساله شهرداری و تدوین سیاستها ، استراتژیها و اهداف کلان مدیریتی در سطوح بالای مدیریت شهری	۰.۰۵۲	۳	۰.۱۵۶	
	S_4- وجود بسترهای نهادی، قانونی و نظام انگیزشی لازم برای بهسازی و نوسازی نواحی نابسامان شهری	۰.۰۲۵	۳	۰.۱۵۶	
	S_5- وجود شهرداریها جداگانه در مناطق ۱۰ گانه شهر	۰.۰۶۵	۴	۰.۲۶	
	S_6- وجود شرکتهای متخصص و رتبه دار برنامه ریزی فضایی و شهرسازی در منطقه	۰.۰۱۳	۲	۰.۰۲۶	
	S_7- وجود تفکر و نگرش ناحیه محوری در ساختار مدیریت شهری	۰.۰۵۲	۲	۰.۱۰۴	
	S_8- وجود گرایش به پشتیبانی و حمایت از سازمانهای مدنی و غیر دولتی	۰.۰۱۳	۲	۰.۰۲۶	
	S_9- به وجود آمدن سازمان مسکن و شهرسازی واستانداری در شهر	۰.۰۵۲	۳	۰.۱۵۶	
	S_{10}- فعال بودن و تمایل شوراها جهت پاسخگویی سریع به نیازهای دیر پای مردم	۰.۰۳۹	۳	۰.۱۱۷	
	جمع	۱		۲.۷۶۹	

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۹ بهار و تابستان ۱۳۹۱
No.29 Spring & Summer

ت) - فرصت ها(opportunities)

O_1- در حال شکل گیری بودن تفکرات برنامه ریزی راهبردی ساختاری توسعه شهری؛

O_2- وجود حکومت متمرکز و اجرای راحتر طرح‌های اجرایی؛

O_3- تمایل شهروندان برای مشارکت فراگیر برای بهتر شدن وضعیت امور شهری (به تبع آن بهتر شدن زندگی خود شهروندان)؛

O_4-گسترده شدن برنامه ریزی اجتماعی و اقتصادی توام با برنامه ریزی فیزیکی به جای برنامه ریزی صرفا فیزیکی؛

O_5- وجود بسترهای نهادی و قانونی مناسب به منظور اعمال مدیریت یکپارچه شهری؛

O_6- افزایش توجه مدیریت شهری به توسعه پایدار شهری؛

O_7- تغییر دیدگاه‌ها از الگوی کالبد محوری به سوی انسان محوری در مدیریت شهری؛

O_8- وجود بسترهای مناسب جهت ایجاد سازمانهای غیر دولتی (NGO) به عنوان مکانیزمی موثر و اجرایی جهت جلب مشارکت مردم؛

O_9- فراگیر شدن نگرشهای سیستمی در برنامه ریزی و مدیریت شهری به جای نگرش های موضعی درکشور؛

O_{10}- وجود تفکرات توسعه از پایین به جای توسعه متمرکز و از بالا به سطوح پایین تر در برنامه‌های توسعه ملی کشور؛

جدول ۳. ماتریس EFE ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج؛ ماخذ: نگارندگان.

	عوامل استراتژیک خارجی	وزن	امتیاز وضع موجود	امتیاز وزن دار	توضیحات
تهدیدها	T_1- فقدان ساختار منسجم وسلسله مراتبی در امر برنامه ریزی ومدیریت توسعه شهر	۰.۰۷	۳	۰.۲۱	
	T_2- ناهماهنگی بین دستگاه های موثر در امر برنامه ریزی ومدیریت توسعه شهر	۰.۰۷۸	۲	۰.۱۷۴	
	T_3- کمبود نیروی متخصص شهرسازی (برنامه ریزی وطراحی) در دستگاه های مرتبط	۰.۰۵۲	۳	۰.۱۵۶	
	T_4- عدم صلاحیت کافی علمی وحرفه ای مشاوران تهیه کننده طرح های اجرایی شهر	۰.۱۰۷	۳	۰.۰۵۱	
	T_5- عدم ثبات در مدیریت شهری	۰.۰۷	۲	۰.۱۴	نمایانگر ناپایداری در مدیریت شهری
	T_6- برنامه ریزی کوتاه مدت مدیریت شهری و فقدان یک برنامه استراتژیک و بلند مدت جهت توسعه پایدار شهر	۰.۰۵۲	۲	۰.۱۰۴	
	T_7- غلبه تفکر «سودجویانه» و مقطعی به جای تفکر «توسعه اجتماعی» بلند مدت و آینده نگر	۰.۰۷	۲	۰.۱۴	
	T_8- ضعف سازمان های اجرایی به لحاظ عدم وجود ضوابط و مقررات خاص و عدم کارایی مقررات موجود، برخوردهای سلیقه ای و ضعف مدیریتی	۰.۰۵۲	۲	۰.۱۰۴	
	T_9- نبود سیستم مدیریت یکپارچه شهری	۰.۰۷۸	۲	۰.۱۷۴	حاکم شدن دیدگاه های بخشی
	T_{10}- ضعف نظارت بر فعالیت مشاوران تهیه کننده طرح های توسعه شهری از سوی دستگاه های اجرایی	۰.۰۷	۲	۰.۱۴	
فرصتها	O_1- درحال شکل گیری بودن تفکرات برنامه ریزی راهبردی – ساختاری توسعه شهری	۰.۰۵۲	۳	۰.۱۵۶	
	O_2- وجود حکومت متمرکز و اجرای راحتر طرح های اجرایی	۰.۰۷	۳	۰.۲۱	
	O_3- تمایل شهروندان برای مشارکت فراگیر برای بهتر شدن وضعیت امور شهری (به تبع آن بهتر شدن زندگی خود شهروندان)	۰.۰۵۳	۳	۰.۱۰۵	
	O_4- گسترده شدن برنامه ریزی اجتماعی و اقتصادی توام با برنامه ریزی فیزیکی به جای برنامه ریزی صرفا فیزیکی	۰.۰۱۷	۳	۰.۵۰۱	
	O_5- وجود بسترهای نهادی و قانونی مناسب به منظور اعمال مدیریت یکپارچه شهری	۰.۰۵۳	۲	۰.۰۷	
	O_6- افزایش توجه مدیریت شهری به توسعه پایدار شهری	۰.۱۰۷	۲	۰.۱۰۵	
	O_7- تغییر دیدگاه ها از الگوی کالبد محوری به سوی انسان محوری در مدیریت شهری	۰.۱۰۷	۳	۰.۰۵۱	

	O_8- وجود بسترهای مناسب جهت ایجاد سازمانهای غیر دولتی (NGOs) به عنوان مکانیزمی موثر و اجرایی جهت جلب مشارکت مردم	۰.۱۰۷	۳	۰.۰۵۱	
	O_9- فراگیر شدن نگرشهای سیستمی در برنامه ریزی و مدیریت شهری به جای نگرش های موضعی در کشور	۰.۰۵۳	۳	۰.۱۰۵	
	O_{10}- وجود تفکرات توسعه از پایین به جای توسعه متمرکز و از بالا به سطوح پایین تر در برنامه های توسعه ملی کشور	۰.۰۷	۳	۰.۲۱	
	جمع	۱		۲.۵۴۳	

با توجه به جداول فوق مهمترین ضعفها و قوتها و تهدیدها و فرصتها بر اساس امتیاز وزن دارکه از اهمیت و وضع موجود آنها و از ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج حاصل می‌شود. بدین صورت می‌باشد. مهمترین ضعف سه عامل: w_6- نبود مشارکت و نظارت مردم بر اجرای امور و مسائل مربوط به شهر، w_7- بالا بودن هزینه‌ها به خاطر ناهماهنگی بین دستگاه‌های مرتبط، w_8- وجود طرحهای بی برنامه و موضعی بدون توجه به نگاه‌کلان‌که هر سه با امتیاز وزنی ۰.۱۹۵ در یک سطح قرار می‌گیرند. مهمترین قوت عامل S_5- وجود شهرداریها جداگانه در مناطق ۱۰گانه شهر با امتیاز وزنی ۰.۲۶ می‌باشد. مهمترین تهدید: T_1- فقدان ساختار منسجم و سلسله مراتبی در امر برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهر با امتیاز وزنی ۰.۲۱ می‌باشد. مهمترین فرصت: O_2- وجود حکومت متمرکز و اجرای راحتر طرح‌های اجرایی، O_{10}- وجود تفکرات توسعه از پایین به جای توسعه متمرکز و از بالا به سطوح پایین تر در برنامه‌های توسعه ملی‌کشورکه با امتیاز ۰.۲۱ در یک سطح قرار می‌گیرند.

موقعیت نوع استراتژی در ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج در شکل شماره ۵ نشان داده شده است. نمره روی محور Xها ۰.۶۶- و روی محور Yها ۱.۳۰- می‌باشد که در واقع استراتژی تدافعی را نشان می‌دهد و وضعیت

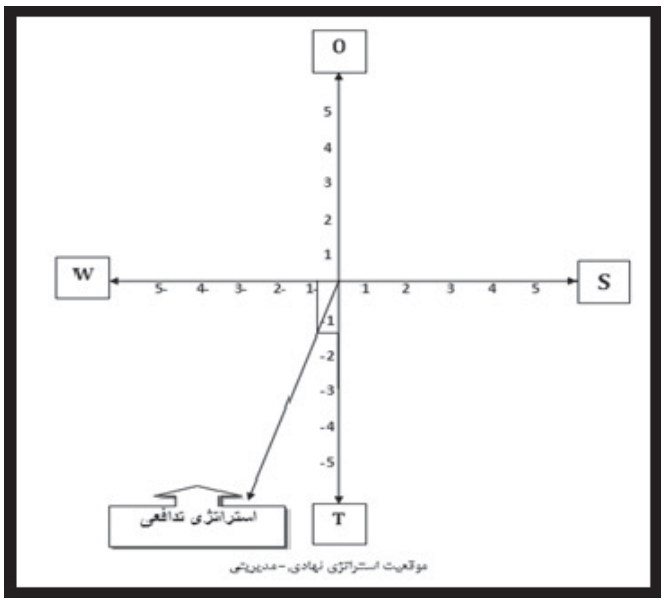

شکل ۱. موقعیت نوع استراتژی در ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج؛ ماخذ: نگارندگان.

مناسبی نداشته و در موضع مخاطره آمیزی قرار گرفته است.

ـ ماتریس استراتژی‌های چهارگانه SWOT در ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج

۱- راهبردهای تهاجمی SO

SO_1- نهادینه سازی مشارکت‌های اجتماعی بین مدیران شهری و شهروندان؛

SO_2- اجراء و توسعه برنامه‌های جامع توسعه ای شهری و استانی، هماهنگ با توسعه پایدار شهری؛

SO_3- تقویت دیدگاه‌های انسان محوری به جای کالبد محوری در مدیریت شهری؛

SO_4- تدوین مقررات و ضوابط شهر الکترونیکی و استفاده از فناوری‌های نوین در اداره امور شهر؛

SO_5- جلب مشارکت عمومی‌برای اداره امور شهر و حمایت از شوراها و نهادهای مردمی‌با رویکرد محله محوری

۲- راهبردهای اقتضایی (ST)

ST_1- جایگزینی توسعه از پایین به جای توسعه متمرکز و از بالا به سطوح پایین تر در برنامه‌های توسعه ملی‌کشور؛

ST_2- ایجاد ساختار منسجم و سلسله مراتبی در امر برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهر؛

ST_3- تقویت سیستم مدیریت شهری با جذب نیروی متخصص شهرسازی و مرتبط؛

ST_4- ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های موثر در امر برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهر؛

ST_5- تدوین برنامه جامع، استراتژیک و بلند مدت جهت توسعه پایدار شهر در سیستم مدیریت شهری

۳- راهبردهای انطباقی (WO)

WO_1- اعمال مدیریت یکپارچه شهری و جلوگیری از همپوشانی وظایف ارگانها در دو سطح ساختاری و فرایندی؛

WO_2- تقویت بسترهای مناسب جهت ایجاد سازمانهای غیر دولتی (ONGO) به عنوان مکانیزمی‌موثر و اجرایی جهت جلب مشارکت مردم؛

WO_3- تقویت واقعگرایی، تحقق پذیری و انعطاف‌پذیری و پویایی طرح‌های شهری از طریق مشارکت فراگیر شهروندان در آن؛

WO_4- تهیه طرح‌های ویژه توسعه یکپارچه برای محلات و بافت‌های فرسوده و نابسامان شهر؛

WO_5- جایگزینی طرح‌های راهبردی - ساختاری توسعه شهری به جای طرح‌های جامع شهری

۴- راهبردهای تدافعی (WT)

WT_1- افزایش و تقویت سازمان‌های اجرایی و نظارتی در تمشیت امور شهر

WT_2- ایجاد ثبات در مدیریت شهری؛

WT_3- رفع موانع قانونی و نهادی موجود بر سر راه بهسازی و نوسازی شهری با تدوین ضوابط ومقررات کارآمد؛

WT_4- جلوگیری از برخوردهای سلیقه‌ای وگزینشی در محلات شهر و تضمین حقوق شهرنشینی و شهروندی آنان؛

WT_5- ایجاد یک سیستم اطلاعاتی یکپارچه، جامع و به روز در سیستم مدیریتی شهرکرج

با توجه با جداول برنامه ریزی‌کمی راهبردی‌که به تفکیک برای انواع استراتژی‌های (so,st,wo,wt) تدوین شده با بیشترین امتیاز ۹.۰۷۷ نمایانگر بهترین استراتژی درساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج با استراتژی اعمال مدیریت یکپارچه شهری و جلوگیری از همپوشانی وظایف ارگانها در دو سطح ساختاری و فرایندی در اولویت قرار می‌گیرد. استراتژی ST،با امتیاز ۸.۳۳۷ با استراتژی تقویت سیستم مدیریت شهری با جذب نیروی متخصص شهرسازی ومرتبط در رده دوم قرار می‌گیرد. و استراتژی ST با امتیاز ۸.۲۵۶ و با استراتژی ایجاد ساختار منسجم و سلسله مراتبی در امر برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهر نیز به عنوان استراتژی شاخص دیگری در رده سوم معرفی می‌گردد.

جدول ۴. ماتریس QSPMعوامل داخلی استراتژیهای SO & ST در ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج

| IFE | | SO & ST | | |

جدول ۵. ماتریس QSPMعوامل خارجی استراتژیهای SO & ST در ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج

| EFE | | |

جدول ۶. ماتریس QSPMعوامل داخلی استراتژیهای WO & WT درساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج

| IFE | | WO & WT | | |

جدول ۷. ماتریس QSPMعوامل خارجی استراتژیهای WO & WT درساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج

| EFE | | WO & WT | | |

نتیجه گیری و پیشنهادات

مطرح شدن توسعه پایدار، به عنوان شعار اصلی هزاره سوم ناشی از اثرات شهرها بر گستره زیست کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است. شهر به عنوان یک منبع توسعه مطرح است و جایگاه مدیریت شهری در روند توسعه شهر و بهبود سکونتگاه‌های شهری نقش بسیار مهم و تعیین کننده دارد. بطور کلی دگرگونیهای مدیریتی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در سده‌ی اخیر باعث تحولاتی در شهرنشینی کشور شده است. اثرات این دگرگونیها در تحول شکل کالبدی و توسعه فضایی شهرها تبلور یافته که پیامد مناسبی را در شهرهای کشور نداشته است. امروزه شهر کرج با مسائل نهادی- مدیریتی عدیده‌ای از جمله، ضعف سازمان‌های اجرایی و نظارتی در مسائل شهری، برخورد گزینشی، مدیریت شهری در خدمات رسانی به ساکنان محلات، فقدان ابزار و اطلاعات و اسناد کارآمد تصمیم گیری در شهر کرج و غیره

جدول ۸. راهبردهای ترکیبی در ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج؛ ماخذ: نگارندگان.

اولویت	امتیاز نهایی	راهبردهای ترکیبی در ساختار نهادی- مدیریتی شهر کرج
۱.	۹.۰۷۷	WO_1- اعمال مدیریت یکپارچه شهری و جلوگیری از همپوشانی وظایف ارگانها در دو سطح ساختاری و فرایندی
۲.	۸.۳۳۷	ST_3- تقویت سیستم مدیریت شهری با جذب نیروی متخصص شهرسازی و مرتبط
۳.	۸.۲۵۶	ST_2- ایجاد ساختار منسجم و سلسله مراتبی در امر برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهر
۴.	۷.۸۸۳	ST_5- تدوین برنامه جامع، استراتژیک و بلند مدت جهت توسعه پایدار شهر در سیستم مدیریت شهری
۵.	۷.۷۹۹	ST_4- ایجاد هماهنگی بین دستگاه های موثر در امر برنامه ریزی ومدیریت توسعه شهر
۶.	۷.۶۱	SO_5- جلب مشارکت عمومی برای اداره امور شهر و حمایت از شوراها و نهادهای مردمی با رویکرد محله محوری
۷.	۷.۵۸۷	WO_5- جایگزینی طرح های راهبردی – ساختاری توسعه شهری به جای طرح های جامع شهری
۸.	۷.۳۸۶	WT_1- افزایش و تقویت سازمان های اجرایی و نظارتی در تمشیت امور شهر
۹.	۷.۳۱۶	WO_3- تقویت واقعگرایی، تحقق پذیری و انعطاف‌پذیری و پویایی طرح های شهری از طریق مشارکت فراگیر شهروندان درآن
۱۰.	۷.۲۹۸	ST_1- جایگزینی توسعه از پایین به جای توسعه متمرکز و از بالا به سطوح پایین تر در برنامه های توسعه ملی کشور
۱۱.	۷.۲۷۹	WO_4- تهیه طرح های ویژه توسعه یکپارچه برای محلات و بافت های فرسوده و نابسامان شهر
۱۲.	۶.۷۹۴	SO_3- تقویت دیدگاه های انسان محوری به جای کالبد محوری در مدیریت شهری
۱۳.	۶.۷۹۳	WO_2- تقویت بسترهای مناسب جهت ایجاد سازمانهای غیر دولتی (NGOs) به عنوان مکانیزمی موثر و اجرایی جهت جلب مشارکت مردم
۱۴.	۶.۶۹۴	SO_1- نهادینه سازی مشارکت های اجتماعی بین مدیران شهری و شهروندان
۱۵.	۶.۴۴۲	WT_2- ایجاد ثبات در مدیریت شهری
۱۶.	۶.۳۳۵	SO_2- اجراء و توسعه برنامه های جامع توسعه ای شهری و استانی، هماهنگ با توسعه پایدار شهری
۱۷.	۶.۲۹۸	WT_3- رفع موانع قانونی و نهادی موجود بر سر راه بهسازی و نوسازی شهری با تدوین ضوابط و مقررات کارآمد
۱۸.	۵.۹۳۶	WT_4- جلوگیری از برخوردهای سلیقه ای و گزینشی در محلات شهر و تضمین حقوق شهرنشینی و شهروندی آنان
۱۹.	۵.۸۴۶	WT_5- ایجاد یک سیستم اطلاعاتی یکپارچه، جامع و به روز در سیستم مدیریتی شهر کرج
۲۰.	۵.۶۴۶	SO_4- تدوین مقررات و ضوابط شهر الکترونیکی و استفاده از فناوری های نوین در اداره امور شهر

مواجه می‌باشد. نتایج و یافته‌های که در قالب تکنیک SWOT از وضعیت ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج حاصل شده به شرح ذیل می‌باشد.

ماتریس عوامل استراتژیکی داخلی و خارجی ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج نشان می‌دهد که کل امتیاز وزن دار جدول ماتریس عوامل داخلی ۲.۷۶۹ می‌باشد. که عدد حاصله پایین‌تر از میانگین (۳) می‌باشد که با توجه به قوتهای موجود، از آنها استفاده بهینه نشده است. و ضعفها در ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج بر قوتها غلبه دارند. و جمع امتیاز وزن دار جدول ماتریس عوامل خارجی ۲.۴۵۳ می‌باشد. در اینجا هم عدد حاصله از میانگین کمتر می‌باشد و تهدیدات با فاصله‌اندکی بر فرصتها غالب هستند. درکل ماتریس عوامل داخلی در مقایسه با ماتریس عوامل خارجی وضعیت نسبتا بهتری دارد و همچنین با توجه به یافته‌های تحقیق، موقعیت نوع استراتژی در ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج در شکل شماره ۵ نیز نشان داده شده است. نمره‌های روی محور Xها ۰.۶۶- و روی محور Yها ۱.۳۰- حاصل شده‌که در واقع استراتژی تدافعی را نشان می‌دهد و وضعیت مناسبی نداشته و در موضع مخاطره آمیزی قرار گرفته است. در چنین شرایطی، باید سعی شود از این وضعیت پیش آمده خارج گردد.

اما راهبردهای‌که از ماتریس QSPM حاصل شده است برای برون رفت از وضع موجود در ساختار نهادی- مدیریتی شهرکرج و حرکت به سوی توسعه پایدار شهری به ترتیب اولویت بر اساس امتیاز نهایی به شرح ذیل پیشنهاد می‌گردد؛

منابع و مآخذ

۱- احمدی ترشیزی، میترا (۱۳۸۷) دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداریها، تهران.

۲- اردشیری، مهیار (۱۳۷۹) توسعه پایدار و مدیریت شهری، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳.

۳- اصلانی، رضا (۱۳۸۰) توسعه پایدار (تاریخچه، تعاریف، دیدگاهها)، ماهنامه مسکن و انقلاب، شماره ۹۳.

۴- بحرینی، حسین (۱۳۷۶) شهرسازی و توسعه پایدار، شماره ۱۷، مجله رهیافت، شورای پژوهش‌های علمی، تهران.

۵- پیران، پرویز (۱۳۸۷) دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداریها، تهران.

۶- تقی‌زاده، محمد (۱۳۷۹) فرهنگ اسلامی‌و توسعه پایدار، شماره ۱، فصلنامه مدیریت شهری، تهران.

۷- حبیبی، سید محسن (۱۳۸۴) از شار تا شهر، چاپ ششم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

۸- حسین زاده دلیر،کریم (۱۳۸۵) برنامه ریزی ناحیه ای، چاپ پنجم، انتشارات سمت.

۹- حمیده، سارا و نویدپور، محمدرضا (۱۳۸۶) پایداری در شهرها از دیروز تا امروز، شماره ۲۲-۲۱، فصلنامه هفت شهر.

۱۰- رهنما، محمدرضا (۱۳۸۸) برنامه ریزی مناطق مرکزی شهرها، چاپ اول، انتشارات دانشگاه فردوسی، مشهد.

۱۱- رهنمایی، محمدتقی (۱۳۷۴) مجموعه مباحث و روش‌های شهرسازی«جغرافیا»، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.

۱۲- رهنمایی، محمد تقی و پورموسوی، سید موسی (۱۳۸۵) بررسی ناپایدارهای امنیتی کلان شهر تهران بر اساس شاخصهای توسعه پایدار شهری، شماره ۵۷، نشریه پژوهش‌های جغرافیایی.

۱۳- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۳) اندازه شهر، چاپ اول، انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، تهران.

۱۴- زیاری،کرامت اله و مهد نژاد، حافظ و پرهیز، فرهاد (۱۳۸۸) مبانی و تکنیکهای برنامه ریزی شهری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه بین المللی چابهار.

۱۵- سازمان حفاظت محیط زیست (۱۳۸۷) همایش شهر سبز، مهر ماه ۱۳۷۸، تهران.

۱۶- سفلایی، فرزانه (۱۳۸۳)کنکاش پیرامون مفاهیم و تجارب معماری پایدار، شماره هفتم، مجله آبادی، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.

۱۷- شیعه، اسماعیل (۱۳۸۲) لزوم تحول مدیریت شهری در ایران، مجله جغرافیا و توسعه.

۱۸- ضرابی، اصغر و جمالی نژاد، مهدی (۱۳۸۹) بررسی

نقش مدیریت هماهنگ شهری در تحقق بخشی میزان امنیت اجتماعی؛ مورد پژوهی استان اصفهان، شماره ۲۶، سال هشتم، نشریه مدیریت شهری.
۱۹- فیروزبخت، علی (۱۳۸۰) ساماندهی فیزیکی- کالبدی، محله صوفی آباد کرج، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
۲۰- قرخلو، مهدی و عبدی، ناصح و زنگنه شهرکی، سعید (۱۳۸۸) تحلیل سطح پایداری شهری در سکونتگاه‌های غیر رسمی، شماره ۶۹، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، دانشگاه تهران.
۲۱- قرخلو، مهدی و هاشمی، هادی (۱۳۸۵) شاخص‌های توسعه پایدار شهری، شماره هشتم، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای.
۲۲- کاظمی محمدی، سید مهدی موسی (۱۳۷۸) ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری (مطالعه موردی شهر قم)، پایان نامه دوره دکترا، دانشگاه تربیت مدرس.
۲۳- کامروا، محمدعلی (۱۳۸۱) شورای شهر و بحران مشروعیت در مدیریت شهری، شماره ۳، فصلنامه پژوهش.
۲۴- لقایی، حسنعلی و محمد زاده تیتکانلو، حمیده (۱۳۷۸) مقدمه ای بر مفهوم توسعه شهری پایدار و نقش برنامه ریزی شهری، شماره ۶، مجله هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
۲۵- مفیدی شمیرانی، سید مجید و افتخاری مقدم، علی (۱۳۸۸) توسعه پایدار شهری، دیدگاه‌ها و اصول اجرایی آن درکشورهای در حال توسعه، شماره ۱۲، سال ششم، فصلنامه بین المللی پژوهشی ساخت شهر.
۲۶- مهندسان مشاور باوند (۱۳۸۱) بازنگری در طرح تفصیلی کرج بزرگ، جلد اول، مطالعات وضع موجود.
۲۷- موحد، علی (۱۳۷۹) توسعه پایدار شهری، شماره ۹۰، مجله مسکن و انقلاب.
۲۸- نوابخش، مهرداد و ارجمند سیاه پوش، اسحق (۱۳۸۸) مبانی توسعه پایدار شهری، انتشارات جامعه شناسان، تهران.
۲۹- نیلوفری، پرویز (۱۳۴۴) کرج نامه، بنیاد دوستداران درخت و طبیعت.
30. Graham Haughton and Colin Hunter, 2005, Sustainable Cities, published in the Taylor & Francis e-Library.
31. Hilden, Mikael ،1997،Guidelines for Environmental Impact Assessment (EIA) in the Arctic، Finnish Ministry of the Environment.